

**‘Zij waren
sterker dan
wij want
zij konden
ertegen’**

‘Want het oordeel maakt ons machteloos’

Wreedheid als wapen

Hoe wapen je jezelf tegen een meedogenloze tegenstander?
Wat doe je tegen een vijand die kan doden zonder gevoel?
Maakt oordeel ons machteloos?

Tekst Bart Nijpels Illustratie Rhonald Blommestijn

K

Kolonel Kurtz is een meermalen onderscheiden maar doorgedraaide officier die zich tijdens de Vietnamoorlog met een privéleger heeft teruggetrokken in de jungle. Wie de speelfilm *Apocalypse Now* heeft gezien, zal zich het slot herinneren als Kurtz, gespeeld door Marlon Brando, ‘de horror’ prevelt. Hij beschrijft hoe hij als commandant met zijn eenheid special forces arriveert in een afgelegen dorp. Ze enten de kinderen in tegen polio en trekken verder. Enige tijd later komt een oude, wanhopige man de patrouille achteropgelopen en smeekt de militairen hem te volgen.

Bij terugkeer in het dorp doen ze een vreselijke ontdekking. Na hun vertrek is de Vietcong gekomen en die heeft alle ingeënte kinderarmen afgehakt. Ze liggen op een stapel. Het brengt Kurtz tot het volgende inzicht: ‘Toen besepte ik dat zij sterker waren dan wij, want zij konden ertegen. Dit waren geen monsters. Dit waren mannen, getrainde kaders. Mannen die vochten met hun hart. Die gezinnen hadden, vervuld van liefde. Maar ze hadden de kracht om dat te doen. De kracht. Als ik tien divisies van zulke mannen had, dan zouden onze problemen hier snel voorbij zijn. Je moet mannen hebben die een moraal hebben en tegelijkertijd in staat zijn om hun primitieve instincten in te zetten om te doden, zonder gevoel, zonder hartstocht, zonder te oordelen. Want het oordeel maakt ons machteloos.’

Dat is veertig jaar geleden. De hevigheid van de scène en de hallucinante beelden maken dat ik duizelend de bioscoop uitwandelen. Om me heen zie ik dat ik niet de enige ben. In de frisse buitenlucht stel ik mezelf gerust, het was immers fictie. In de decennia die volgen zal de werkelijkheid die gedachte corrigeren.

Woede

Uruzgan 2006. In Shingullah, zo’n tien kilometer van de Nederlandse basis bij Deh Rawod, doodt de taliban een jongen van 13. Hij heeft hand-en-span-diensten verricht voor Amerikaanse en Nederlandse militairen. Hij betaalt ervoor met z’n leven. Voor de ogen van de dorpelingen wordt hij gemarteld en daarna opgehangen. Het lichaam moet, zo dicteren deaders, blijven hangen. De boodschap: dit staat eenieder te wachten die de vijand helpt. Het is een van de lessen van Mao Zedong over het voeren van guerrilla in de praktijk gebracht: ‘Dood er één en zaai angst in het hart van honderden’, luidde een ►

‘Men spreekt over opbouwen, maar er wordt vooral geknokt’

credo van de Chinese rebellenleider. De grondlegger van de Volksrepubliek maakte overigens niet een maar tientallen miljoenen slachtoffers onder z'n eigen bevolking.

Nederlandse commando's vinden de dode jongen. Voor ze zijn lichaam uit de boom halen en begraven, fotograferen ze het. Een dag voor ik voor de eerste keer met mijn cameraploeg afreis naar Uruzgan, publiceert NRC de foto. Een commando op de basis in Tarin Kowt vertelt me later dat ze de foto gelekt hebben om 'de mensen thuis te laten zien wat hier werkelijk gebeurt'. De wreedheid van de taliban heeft hem en zijn collega's vervuld met diepe woede. Maar ook de volgende keer dat ze in een vuurgevecht verwickeld raken of krijgsgevangenen maken, zullen ze hun wraakgevoelens moeten onderdrukken.

Mandaat

Nederlandse militairen opereren tijdens missies als ISAF binnen de grenzen van een mandaat. Het is het resultaat van een reeks politieke compromissen. Een zo breed mogelijk draagvlak in het nationale parlement is voor de regering van groot belang. Het leidt immers tot gedeelde verantwoordelijkheid. Maar Kamerfracties zullen hun steun alleen verlenen wanneer ze het hun kiezers kunnen uitleggen. En dat doen ze vaak door termen te gebruiken die de realiteit in het missiegebied verhullen. Of zoals een legerpredikant in Uruzgan het krachtig samenvatte: 'Er wordt door de politiek alleen maar gecommuniceerd dat het hier gaat om een wederopbouwmissie, terwijl er hier vooral geknokt wordt. Dan geef je de militairen niet de erkenning die hen toekomt. Dat vind ik vreselijk. Als je besluit om jongens en meiden, de zonen en dochters van de natie, naar zo'n gebied als Afghanistan te sturen en ze dan niet te erkennen, dan draait mijn maag om.'

De kapitein tegenover me is de 50 gepasseerd en gehard door meerdere buitenlandse missies, maar als we praten over de moord op de 13-jarige jongen verbijt hij zijn emotie. 'Het geloof vereist dat hij binnen vierentwintig uur begraven had moeten worden, maar hij moest als symbool blijven hangen. Om duidelijk te maken: werk niet samen met ISAF.' Z'n frustratie is voelbaar wanneer hij erkent dat het gebied waarin hij nu opereert te groot is om de bewoners permanent te kunnen beschermen: 'Ik denk dat als ik hier zou wonen en ik zou zo iemand voor m'n huis zien hangen, dat ik het even rustig aan zou doen. Want wij zijn daar maar twee uur en de rest van de tijd wordt er geïntimideerd. En dat is effectief.'

Rules of Engagement

Het stof van de Afghaanse woestijn kruipt niet alleen in zo'n beetje alle lichaamsopeningen, maar ook in wapens en motoren. Monteurs werken dag en nacht maar lang niet alle voertuigen zijn inzetbaar. Veel patrouilles gaan daarom noodgedwongen te voet de poort uit. De commandant van de basis in Deh Rawod weet dat de actieradius niet groot is. Hij erkent dat de taliban daarvan gebruikmaakt en de bevolking van verderop gelegen dorpen met geweld ervan weerhoudt om de kant van ISAF te kiezen.

De camera draait als hij beschrijft wat zijn manschappen meemaakten toen ze, een paar weken na de voltooiing van een school, een kijkje gingen nemen. 'De taliban zijn er geen voorstander van om kinderen onderwijs te laten volgen. Dan wordt men slim en zou men wel eens kunnen gaan nadenken. Dus wat kwamen wij tegen? Kinderen van wie de oren waren afgesneden.'

De fictie uit *Apocalypse Now* is werkelijkheid geworden. Wreedheid als wapen. Kolonel Theo Vleugels, op dat moment commandant Task Force Uruzgan, legt uit waarom het werkt: 'Naarmate je meer geweld gebruikt heb je meer kans om het dorp aan jouw kant te krijgen, want je regeert door angst te zaaien. En dat is hartstikke effectief. In ieder geval op de korte termijn. Wij doen dat soort dingen niet, dat staat vast. Dus in die weegschaal winnen zij het.'

Vleugels benadrukt na het interview dat hij niet pleit voor ongelimiteerd gebruik van geweld. Integendeel, militairen moeten zich, ook al staan ze machteloos tegenover de meedogenloosheid, altijd houden aan de Rules of Engagement.

Ethische normen

Ook als de tegenpartij de Geneefse Conventies aan z'n spreekwoordelijke laars lapt, moeten militairen wraakgevoelens de kop indrukken, onder alle omstandigheden. Afghaanse militairen hanteren soms andere normen. Zoals tijdens Spin Gar, een ISAF-operatie in 2007 onder Nederlands commando. Drie jaar later krijgt het televisieprogramma Reporter (KRO-NCRV) beelden in handen waarop te zien is dat leden van het ANA (Afghan National Army) talibanverdachten mishandelen. De door ISAF opgeleide soldaten schoppen en slaan de geblinddoekte gevangenen van wie de handen en voeten bijeen zijn gebonden en bedreigen ze met de dood. Britse militairen lopen door het beeld en grijpen niet in. Uit onderzoek van Reporter blijkt dat het incident niet aan leidinggevenden is gemeld. De Rijksrecherche en het ministerie van Defensie vinden geen

‘Benoem het knokken en geef de militairen de erkenning die ze verdienen’

Nederlandse getuigen. De kwestie legt opnieuw bloot dat het hanteren én handhaven van ethische normen in een oorlogssituatie lastig en ingewikkeld kunnen zijn. In de documentaire ‘Naar de klote. Troops in contact’ bekijken Nederlandse militairen de beelden en herkennen de manier waarop hun Afghaanse collega’s opereren. Een sergeant reageert begripvol op de mishandeling door de ANA: ‘Ja, zij willen ook dingen rechtzetten. Ze hebben ook familie verloren. Verkrachtingen, verminkingen, noem maar op. Ik kan me goed voorstellen hoe ik zou reageren.’ Een soldaat sluit zich daarbij aan: ‘Aan de ene kant zou je dat zelf ook willen doen af en toe.’ Geen van de militairen zou, verklaren ze voor de camera, ingrijpen.

Een luxe?

Eind vorig jaar onthult de militaire inspectie in Australië dat special forces in Afghanistan 39 burgers of krijgsgevangenen hebben gedood. Oud-officier Niels Roelen schreef een aantal openhartige boeken over zijn tijd in Uruzgan. Eind november noteert hij in een artikel over het wangedrag van de Australiërs: ‘Tot slot zijn er de frustraties rond een vaak onzichtbare en dus laffe vijand, over het verlies van kameraden, over de angst en wil om te overleven. “Ethiek,” zo beet ik een kritische vriend ooit over de mail toe, “is een luxe die jullie je in Nederland kunnen permitteren.”’ Het roept de vraag op of de Rules of Engagement en de lessen ethiek tijdens militaire opleidingen genoeg handvaten bieden om woede- en wraakgevoelens te onderdrukken. Wenselijk is het. Vanzelfsprekend. Maar is het realistisch te verwachten dat militairen altijd en onder alle omstandigheden de vereiste zelfbeheersing op kunnen brengen? ■

Geraadpleegde bronnen (en lees- en kijktips):

- Joseph Conrad – Hart der duisternis. Uitgeverij L.J. Veen, 2006
- Apocalypse Now – regie Francis Ford Coppola, 1979
- Missie in Uruzgan II. De vijand – Reporter. KRONCRV, 3 december 2006
- Missie in Uruzgan V. Hulp en veiligheid – Reporter. KRO-NCRV, 21 december 2008
- Guerrilla – J. Bauwens. Het Open Venster. Uitgeverij Nijgh & Van Ditmar, 1972
- On guerrilla warfare – Mao Tse-tung. Uitgeverij University of Illinois Press, 2000
- Handboek KL – militair Deel 1, 1994
- Denken in dialoog. Ethiek en de militaire praktijk – D.E.M Verweij. Militaire spectator. Jaargang 178 nummer 1
- Praktijkboek militaire ethiek. Ethische vraagstukken, morele vorming, dilemmatraining – Van Baarda, Van Iersel en Verweij. Uitgeverij Damon, 2004
- Geweten onder schot – Desirée Verweij. Uitgeverij Boom, 2008
- On the psychology of military incompetence – Norman Dixon. Uitgeverij Random House Group, 1976
- De grote beschavingsoorlog – Robert Fisk. Uitgeverij Anthos/Standaard
- Naar de klote. Troops in contact – KRO-NCRV, 2010
- Wat is normaal in oorlog? – Niels Roelen. NRC, 27 november 2020